

УДК 336.1:352

Крук О. М.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Перспективи соціально-економічного розвитку місцевих бюджетів напряму пов'язані з рівнем їх фінансового потенціалу. Сучасний стан місцевих бюджетів обумовлює підвищити увагу до оптимального та раціонального формування їх фінансових ресурсів, а також визначення потенційних можливостей їх нарощування.

Тому в умовах дотаційності більшості місцевих бюджетів на перший план виходять завдання ефективного та якісного управління їх фінансовим потенціалом, нарощення фінансових ресурсів, які є основою реалізації місцевого самоуправління.

Питання формування та використання фінансового потенціалу територіальних бюджетів є предметом дослідження багатьох вчених, серед яких слід відмітити Бабича О. М., Врубльовську О. В., Грязнову Г. Г., Дорошенко Ю. О., Єрмакову О. А., Кирилову О. С., Каменева О. В., Труніна І. Ю., Рощупкіна В. В., Прокопенко Р. О., Коломієць А. Л., Мельник А. Д. [1–6].

Останніми роками з'явилися вузькоспеціалізовані роботи, присвячені вивченню фінансового потенціалу місцевих бюджетів у наукових працях провідних вітчизняних спеціалістів та вчених: Сабитова Н. М., Онишко С. В., Пасічника Ю. В., Стецюка П. А., Загородного А. Г., Вознюка Г. Л., Смовженко Т. С., Свірського В. [7–12].

Відзначаючи вагомий результат наукових розробок цих авторів, слід зазначити, що існуюча теоретична й практична база не є достатньою для оцінки стану й визначення перспективних напрямків розвитку фінансового потенціалу, дискусійної залишається його понятійна характеристика.

Метою статті є аналіз теоретико-концептуальних аспектів фінансового потенціалу та розробка методичних підходів його оцінки та вдосконалення.

У сучасних умовах в цілях ефективного управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів актуальна проблема якісної оцінки їх потенційних і реальних можливостей.

Термін «потенціал» (від лат *potentia* – сила) позначає «приховані можливості». У економічному словнику під «потенціалом» розуміють «сукупність наявних коштів, можливостей в якій-небудь області» [13].

В економічній літературі поняття «потенціал» здебільшого трактується як сукупність того чи іншого виду ресурсів, та пов'язано переважно з розумінням необхідності використання їх глибинних можливостей.

Для більш глибокого розкриття поняття «фінансові ресурси» слід розглянути відмінності між потенційно можливими та наявними фінансовими ресурсами.

Фінансовий потенціал місцевого бюджету і обсяг фінансових ресурсів відповідного органу влади – поняття не тотожні.

По-перше, тому, що органи місцевого самоврядування мають право розпоряджатися далеко не всіма мобілізуючими на їх території фінансовими ресурсами, тому що частина їх являється доходами бюджетів вищого рівня. Фінансові ресурси, які мобілізуються до місцевих бюджетів є важливою складовою їх фінансового потенціалу.

По-друге, тому, що в процесі внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів органами державної влади, що здійснюється в цілях вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів у вигляді офіційних трансфертів, їх обсяг може перевищувати розміри наявного фінансового потенціалу.

Дослідження фінансового потенціалу місцевих бюджетів має особливе значення для забезпечення їх реальної фінансової самостійності.

Слід зауважити, що єдиної думки, щодо визначення фінансового потенціалу серед економістів немає.

Каменева Е. В. в своїй роботі [1, 8] розглядає поняття «фінансовий потенціал» як загальну суму фінансових ресурсів, що є у розпорядженні субфедеральних органів влади і управління, і які об'єктивно можуть бути використані ними для виконання функцій, покладених на даний рівень влади.

З точки зору Рошупкиної В. В. фінансовий потенціал – це сукупність всіх фінансових ресурсів того або іншого регіону [3].

Коломієць А. Л., Мельник А. Д. пропонують розуміти під фінансовим потенціалом сукупність (загальний обсяг) фінансових ресурсів території [5].

Труніна І. Ю. під фінансовим потенціалом пропонує розуміти сукупність бюджетного потенціалу муніципального утворення, потенціалу цільових бюджетних фондів і муніципальних запозичень, яка спрямована на рішення питань місцевого значення [2].

На думку Прокопенко Р. А., фінансовий потенціал є рухом фінансових потоків окремих господарюючих суб'єктів (з урахуванням відтоку та притоку) [4].

У своїй роботі Сабітова Н. М. пропонує виділяти використовуваний та невикористовуваний фінансовий потенціал [7], що відображає дуалістичну природу фінансового потенціалу як наявних ресурсів та прихованих невикористаних можливостей на даний момент.

Розглядаючи фінансовий потенціал інноваційного розвитку Онишко С. В. вважає, що фінансовий потенціал відображає не лише наявні фінансові ресурси, а й їхні резерви, котрі можуть бути використані за певних умов [8].

Стецюк П. А. не дає безпосередньо визначення фінансового потенціалу, але погоджується, що він є ширшим ніж фінансові ресурси і включає в себе останні [10].

У своєму фінансовому словнику Загородній А. Г. потенціал адміністративно-територіальної одиниці визначає, як загальний обсяг фінансових ресурсів, що утворюються за рахунок усіх джерел у межах адміністративно-територіальної одиниці – області, району, міста, села, селища, а також є показником, який характеризує фінансові можливості території [11].

Свірський В. визначає фінансовий потенціал як сукупність наявних та потенційних фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані та реалізовані фінансовою системою за певних умов для забезпечення сталих темпів економічного зростання у визначений період часу [12].

Проведений аналіз дефініції «фінансовий потенціал» показав, що його понятійна характеристика залишається дискусійною.

Таким чином виходячи з вище зазначеного фінансовий потенціал місцевого бюджету є показником, що характеризує співвідношення між наявними фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування, та потенційно необхідними.

В результаті дослідження змісту фінансового потенціалу було встановлено, що:

- фінансовий потенціал характеризується певною комплектацією наявних ресурсів, які будуть задіяні у формуванні місцевого бюджету в цілому;
- фінансовий потенціал поняття динамічне, це пов'язане з постійними змінами у фінансовій системі країни;
- фінансовий потенціал співвідноситься як з реальними (існуючими) так і з перспективними можливостями об'єктів управління;
- фінансовий потенціал варто аналізувати як систему відносин між усіма ланками фінансової системи;
- фінансовий потенціал забезпечує досягнення стратегічних та тактичних цілей на основі використання наявних ресурсів.

Фінансовий потенціал місцевого бюджету можна представити у вигляді взаємозв'язку стратегічного та тактичного (оперативного) потенціалів, що відповідає цілям системного підходу до його управління та дозволяє визначити основні напрями розвитку.

Дослідження категорії «стратегічний потенціал» слід розглядати паралельно з питаннями формування фінансової стратегії розвитку місцевого бюджету.

На рівень стратегічного потенціалу впливає ціла низка факторів, серед яких можна виділити:

- склад та сучасний стан системи наявних фінансових ресурсів;
- ступень відповідності фінансового потенціалу стратегічним цілям та завданням, які постають перед органами місцевого самоврядування;
- рівень гнучкості стратегії діяльності місцевих органів самоврядування до нестійких та перемінних умов господарювання;
- здатність фінансового потенціалу забезпечувати стабільність місцевого бюджету та його стійкість щодо впливу зовнішнього середовища та ін.

Таким чином, стратегічний потенціал – це можливості (резерви та ресурси) перспективного розвитку місцевого бюджету.

Тактичний потенціал місцевого бюджету – це фінансові ресурси, які фактично та потенційно можуть бути використані місцевими органами самоврядування для вирішення власних та делегованих повноважень.

Для створення системи розвитку фінансового потенціалу місцевого бюджету, підвищення ефективності його використання необхідно проводити оцінку всіх фінансових ресурсів і забезпечувати їх системне управління місцевими органами влади.

В сучасних умовах особливості управління зумовлені тим, що воно гарантує інтеграцію соціально-економічних та організаційно-технічних процесів системи.

Формування ефективної та якісної системи управління фінансовим потенціалом місцевого бюджету необхідне для:

- оцінки та аналізу поточного стану місцевого бюджету;
- визначення показників, які впливають на цей стан;
- моделювання розвитку фінансового потенціалу місцевого бюджету;
- визначення найбільш доцільних способів раціонального використання фінансового потенціалу місцевих бюджетів.

На сучасному етапі поки достатньо не опрацьована теоретична і практична база методів оцінки ефективності та якості управління фінансовим потенціалом бюджету промислового міста, що негативно позначається на використанні існуючих можливостей нарощування фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Причиною цього являється слабка опрацьованість проблеми, відсутність комплексних наукових рекомендацій, якими могли б скористатися органи місцевого самоврядування.

Таким чином, як з теоретичною, так і з практичної точки зору необхідні методичні та практичні розробки, що забезпечують оцінку фінансового потенціалу місцевого бюджету та розробки на цій основі шляхів стимулювання його зростання як основи стійкого розвитку місцевих бюджетів.

У загальному вигляді методологію оцінки можна представити як послідовність таких дій:

- формування категорій;
- розробка показників;
- установка критерію порівняння;
- вибір способу оцінки;
- одержання результату оцінки [14].

Фінансовий потенціал місцевого бюджету слід розкривати через сукупність притаманних йому характеристик, які можуть бути зведені до оцінки результативності й ефективності: обсяг фінансових ресурсів, рівень та результати реалізації потенціалу.

Дослідження фінансового потенціалу місцевого бюджету слід проводити у формі комплексного та поетапного дослідження. У свою чергу поетапне дослідження повинно бути спрямовано на забезпечення його комплексної оцінки.

При комплексній формі оцінки фінансового потенціалу досліджуються всі його складові, що інтегруються в єдиний показник. Основні методи інтегрування показників:

- експертний;
- рейтинговий [14].

Під комплексною рейтинговою оцінкою фінансового потенціалу бюджету промислового міста розуміються методи комплексного і системного вивчення та вимірювання впливу системи взаємопов'язаних показників, що характеризують напрямки його розвитку. Результати цієї оцінки використовуються місцевими органами влади для ухвалення конкретних рішень та розробки стратегічних напрямків розвитку міста.

При поетапній оцінці акцент робиться на деталізації головних критеріїв, що визначають здатність місцевих органів самоврядування вирішувати головні завдання місцевого значення.

Питання виміру величини фінансового потенціалу дуже важливе, тому що його значення необхідне для:

- виявлення напрямків використання фінансових ресурсів (його складових);
- усунення протиріч, що виникають при оцінці руху складових;
- управління характеристиками фінансового потенціалу;
- виявлення можливості спрямованого впливу на кінцеву віддачу фінансових ресурсів.

У свою чергу, співвідношення значення величини фінансового потенціалу з кінцевими результатами діяльності місцевих органів самоврядування дає комплексне уявлення про ступінь та резерви підвищення ефективного використання фінансових ресурсів.

Оцінка та вимір фінансового потенціалу бюджету необхідні, оскільки, виступаючи передумовою відповідних рішень, вони дозволяють впливати на поточний стан та тенденції розвитку місцевого бюджету, встановлювати розміри та напрями змін, виявляти більш вагомі фактори такого зростання, складати прогнози та плани подальшого вдосконалення процесів формування та використання фінансових ресурсів на основі принципу збалансованості [14].

Умовою розвитку фінансового потенціалу місцевого бюджету, окрім абсолютного збільшення його обсягу та рівня (кількісні характеристики), є забезпечення його якісного та ефективного використання (якісні характеристики).

Таким чином, для оцінки фінансового потенціалу місцевого бюджету потрібна всебічна система показників, яка б враховувала наявність фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні органів місцевого самоврядування та напрямки їх найкращого та найбільш ефективного використання.

Сформована система показників має відповідати наступним вимогам:

- набір показників має бути повним та характеризувати результативність усіх аспектів діяльності місцевих органів самоврядування;
- показники не мають дублювати один одного;
- аналіз показників має бути не складним;
- значення показників повинні мати порівняльний характер, тобто мають бути вимірювані не тільки в певному тимчасовому інтервалі, але й через деякий час (у перспективі, у динаміці).

Оцінка фінансового потенціалу являється необхідним етапом стратегічного аналізу та управління місцевим бюджетом.

При оцінці фінансового потенціалу місцевого бюджету можна виділити три основні підходи (табл. 1): критеріальний; структурний; стратегічний.

Таблиця 1

Основні підходи до оцінки фінансового потенціалу місцевого бюджету

Назва підходу	Зміст	Переваги	Недоліки
Критеріальний	Критеріальний підхід до оцінки фінансового потенціалу передбачає використання системи приватних показників, яка охоплює всі наявні фінансові ресурси і дозволяє визначити рівень забезпеченості місцевого бюджету тим або іншим видом фінансових ресурсів.	Дозволяє визначити обсяг фінансових ресурсів необхідних для забезпечення мінімальних, детермінованих бюджетних видатків, які передбачені у бюджеті для фінансування конституційно гарантованих заходів.	Важко встановити вплив кожного окремого виду фінансових ресурсів на фінансовий потенціал в цілому, а також на кінцевий результат діяльності місцевих органів самоврядування. Тому виникає потреба у додатковому вивченні структури фінансового потенціалу.
Структурний	Зорієнтований на визначення оптимальної та раціональної структури фінансового потенціалу.	Завдяки досягненню синергійного ефекту (коли меншою кількістю фінансових ресурсів можна задовольнити більшу кількість потреб) між усіма структурними елементами фінансового потенціалу можна добитися створення оптимальної та ефектної його структури, що наприкінці дозволить визначити економію фінансових ресурсів, визначити резерви. Структурні характеристики фінансового потенціалу місцевого бюджету дозволяють оцінити динамічність та стійкість системи в цілому.	В результаті сукупної взаємодії всіх структурних характеристик фінансового потенціалу виникають труднощі, що пов'язані з необхідністю відповідності одних елементів іншим. Це зрештою стримує розвиток фінансового потенціалу.
Стратегічний	Цілеспрямований на визначення відповідності наявного фінансового потенціалу досягненню поставлених стратегічних та тактичних цілей.	Стратегічний аналіз складових елементів та всього фінансового потенціалу дає змогу: створити умови для обґрунтованого планування процесу трансформації фінансового потенціалу; визначити найбільш переважні напрямки та пріоритети розвитку місцевого бюджету на основі вибору стратегічних та тактичних орієнтирів діяльності органів місцевого самоврядування; формувати вимоги до величини фінансової бази, достатньої для вирішення проблем місцевого рівня.	Не дозволяє провести кількісну оцінку фінансового потенціалу.

Кожен з розглянутих підходів має свої переваги та недоліки, але виходячи зі змісту та питань виміру величини фінансового потенціалу місцевого бюджету можна стверджувати, що найбільш доцільним є одночасне використання усіх підходів.

Комплексна оцінка фінансового потенціалу охоплює усі основні внутрішні процеси території та забезпечує системний погляд на місцевий бюджет, що сприяє виявленню всіх слабких та сильних сторін, а також дозволяє розробити напрямки перспективного розвитку.

В цілому стимулювання зростання фінансового потенціалу місцевого бюджету дозволяє підвищити його ділову активність, добробут населення, збільшити податкові та неподаткові доходи.

Нагальною проблемою у сфері формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів є розподіл права фінансової ініціативи між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування. Делегування управлінських функцій «зверху вниз» повинно забезпечувати всебічний розвиток місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на сьогодні не сформовані як підходи до визначення економічного змісту поняття «фінансовий потенціал», так і система оцінки фінансового потенціалу. Тому виникає необхідність у розробці алгоритму оцінки ефективного та якісного управління фінансовим потенціалом місцевого бюджету для обґрунтованого вибору фінансової стратегії його розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каменева Е. В. *Формирование и использование финансового потенциала субъекта Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. эконом. наук : 08.00.10 / Е. В. Каменева. – Саратовский государственный социально-экономический университет : Саратов, 2007. – 18 с.*
2. Трунина И. Ю. *Доходы муниципального бюджета: нетрадиционные подходы к укреплению финансовой базы местного самоуправления (на примере бюджета г. Благовещенска Амурской области) : дис. канд. экон. наук: 08.00.10 / И. Ю. Трунина. – Хабаровск, 2005. – 188 с.*
3. Роцупкина В. В. *Дифференциация понятий налогового и финансового потенциала региона [Электронный ресурс] / В. В. Роцупкина. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/zk>.*
4. Прокопенко Р. А. *Оценка и направления развития финансового потенциала региона : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.10, 08.00.05 / Прокопенко Р. А. – Волгоградская академия государственной службы : Волгоград, 2008. – 26 с.*
5. *О соотношении финансового и налогового потенциалов в региональном разрезе / А. Л. Коломиец, А. Д. Мельник // Налоговый вестник. – 2000. – № 3. – С. 5–8.*
6. Кирилова О. С. *Доходный потенциал территориальных бюджетов / О. С. Кирилова // Финансы. – 2006. – № 9. – С. 22–24.*
7. Сабитова Н. М. *О понятии финансового потенциала региона и методология его оценки / Н. М. Сабитова // Финансы. – 2003. – № 2. – С. 63–65.*
8. Онишко С. В. *Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки / С. В. Онишко // Фінанси України. – 2003. – № 6. – С. 67–74.*
9. Пасічник Ю. В. *Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. – Донецьк : ТОВ «Південь-Схід, Лтд», 2005. – 642 с.*
10. Стецюк П. А. *Економічна суть фінансових ресурсів / П. А. Стецюк // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 129–143.*
11. Загородній А. Г. *Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Знання, КОО; Л. : Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 2002. – 566 с.*
12. Свірський В. *Фінансовий потенціал : теоретико-концептуальні засади / В. Свірський // Світ фінансів. – 2007. – Випуск 4 (13). – С. 43–51.*
13. *Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – Институт новой экономики, 1997. – 864 с.*
14. *Стратегічне управління потенціалом підприємства : [монографія] / Б. Г. Шелегеда, Н. В. Касянова, А. Я. Берсуцький та ін. – Донецьк: ДонУЕП, 2006. – 219 с.*